

Pobeda Narodnog fronta u Španiji na izborima 1936. godine veoma je značajan datum u istoriji španskog naroda i međunarodnih odnosa. Izvojevana u eri jačanja fašizma u Španiji i sve otvorenijeg istupanja fašističke Nemačke i Italije, ova pobjeda je bila toplo dočekana od strane svih progresivnih snaga sveta. Očigledno, ona je remetila planove sila Osovine, te su ove izdašno pomogle generalu Franku da organizuje pobunu i povede rat protiv legalne republikanske vlade. Građanski rat u Španiji (1936—1939), usled toga, nije ostao samo unutrašnja stvar Španije; u ovaj rat su se na neki način umešale i spoljne sile, s jedne strane nacistička Nemačka i fašistička Italija, a s druge strane SSSR, Kominternu i svi napredni ljudi sveta. Članovi komunističkih partija i drugi progresivni ljudi dolazili su u Španiju, stupali u redove republikanske vojske i junački se borili protiv fašizma. Ova pojava predstavlja svojevrstan politički, vojni i psihološki fenomen i o njoj se u svetskoj literaturi mnogo pisalo.

To je tema i ove knjige S. Belića, jednog od mnogobrojnih učesnika španskog građanskog rata. Napisana je na osnovu sećanja, ali iz brojnih statističkih podataka i sl. vidi se da se autor koristio izvesnom literaturom, koju, na žalost, nije naveo. Knjiga obuhvata ceo period građanskog rata od 1936—1939, podeljena je na dvanaest glava i ilustrovana fotografijama iz rata.

U uvodnom delu, posle kratkog osvrtu o privrednom stanju i nacionalnim odnosima u zemlji, prikazani su razvitak radničkog pokreta, njegova idejno-politička i organizaciona lutanja, politička i revolucionarna vrenja, koja su dovela do rušenja monarhije i obrazovanja republike. Buržoaska vlada, prema oceni autora, bila je neefikasna i nedоследna u sprovođenju radikalnih reformi. Komunistička partija Španije je jedina ukazivala na opasnost od fašizma i predlagala mere za čišćenje državnog i vojnog aparata od falangista. Pobunom španskih fašista koja se pretvorila u građanski rat, Španija je postala poprište borbe međunarodnih razmera. Italija, Nemačka i Portugalija obilno se pomagale generala Franka, pobunjičkog vođu; evropske zemlje, iako su se deklarirale za neutralnost, odbijajući svaku saradnju i kontakt sa Republikom, budno su pratile razvoj događaja; Komunistička partija Jugoslavije je, kao i komunističke partije drugih zemalja, od samog početka borbe ustala u odbranu Španske Republike, organizujući akcije za pomoć i prikupljanje dobrovoljaca. Od svih dobrovoljaca, koji su u znak solidarnosti pristizali iz svih krajeva sveta, Španska republikanska vlada, u dogovoru s Kominternom, pristupila je obrazovanju vojnih jedinica.

Posle izlaganja o situaciji u Španiji, o međunarodnoj situaciji i stavovima, Belić detaljnije opisuje svoj put i veze preko kojih je iz SSSR-a dospeo u Španiju pri-sećajući se prvih utisaka o njoj i susreta sa boricima. Posebno poglavlje posvetio je formiranju i organizaciji 11. i 12. internacionalne brigade, koje su, kako ističe autor, ubrzo postale glavna operativna snaga Republike. Na ovim stranicama susrećemo se sa imenima i podacima o jugoslovenskim boricima. Inače, težnja autora da pruži što više podataka o Jugoslovenima, kao nit, provlači se kroz celu knjigu.

U sledećim glavama (Internacionalne brigade u odbrani Madrida; Brunetska operacija republikanske armije; Saragoska operacija republikanske armije) prikazane su borbe koje su vodile internacionalne brigade u periodu od novembra 1936. do oktobra 1937. god. Bitka na reci Harami i gvalalaharska bitka spadaju u značajnije bor-

be u kojima je republikanska vojska uspjela da odbrani Madrid i pređe u napad. Hroničarski opisi žestokih okršaja, juriša i povlačenja dopunjeni su mnogobrojnim podacima o odnosu snaga i oružja, o planovima i taktikama borbi, o vojnim jedinicama i rukovodiocima — učesnicima tih bojeva.

Dobar deo Beličevih sećanja odnosi se na vojno ustrojstvo — organizaciju i reorganizaciju internacionalnih brigada. Dve glave su posvećene formiranju slovenskih vojnih jedinica; bataljona »Đuro Đaković«, prvog i jedinog jugoslovenskog bataljona, kako to veli Belić, i 129. mešovite brigade — čehoslovačko-jugoslovenske brigade. Imponuje svežina njegovih sećanja, preciznost kojom opisuje stvaranje ovih jedinica — uslove i način, navodeći koliko i u kojim je sve jedinicama bilo jugoslovenskih boraca i na kojim su se dužnostima nalazili.

U toku dvogodišnje borbe ofanzivne akcije republikanske vojske nisu pružile očekivane rezultate. Frankova vojska bila je neuporedivo bolje naoružana, a i mnogobrojnija, zahvaljujući fašističkim državama. Zato je Republikanska vlada uputila predlog Društvu naroda da se povuku sve strane vojske iz Španije, smatrajući da će Frankove pobunjenike, lišene pomoći sa strane, republikanska vojska savladati i poraziti. I dok su dobrovoljci — interbrigadisti napuštali Španiju, vojska fašističkih država je ostala i nastavila borbu.

U posljednjim glavama opisano je povlačenje stranih dobrovoljaca i bitka za Kataloniju.

Prikazujući period građanskog rata u Španiji, Belić se ograničio samo na one borbe u kojim je lično učestvovao, čime je celovitost knjige narušena. Same borbe su površno obrađene, dok je organizaciji vojnih jedinica, njihovoj teorijsko-političkoj aktivnosti dato dosta mesta. Smatramo da je trebalo više reći o vojnom rukovodstvu Republike, od koga su poticali glavni planovi, taktika i organizacija vođenja rata, o vojničkom životu i međusobnim odnosima, što smo i očekivali iza poetičnog naslova, a što bi knjigu obogatilo i učinilo interesantnijom.

Iako ovaj rad ne prevazilazi dosadašnje tekstove iz ove tematike, on će zbog novog činjeničkog materijala korisno poslužiti istoričarima koji proučavaju učešće Jugoslovena u ovim velikim događajima, jer u suštini predstavlja jedno veliko sveđočanstvo. Njega će svakako pročitati saborci Stevana Belića, a i svi koji žele da se podsete teških dana koji su predhodili drugom svetskom ratu.

Danka NIKOLIĆ